

Dr hab. Katarzyna Markiewicz

Lublin, 22 września 2022

Instytut Psychologii

Wydział Nauk o Człowieku

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Marii M. Kwiatkowskiej *Zahamowanie społeczne: Struktura i konsekwencje*

Promotor: dr hab. Włodzimierz Strus

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska autorstwa Pani magister Marii Kwiatkowskiej pt. *Zahamowanie społeczne: Struktura i konsekwencje*.

Formalna analiza i ocena pracy:

Przedstawiona do recenzji rozprawa składa się z dwóch części. Pierwszą stanowią opisy artykułów, drugą – załączone trzy artykuły współautorskie. Dwa - z Radosławem Rogożą - opublikowane zostały w recenzowanych czasopismach (*Journal of Research in Personality* – IF 3,886; *Personality and Individual Differences* – IF 3,950). Mają one charakter raportów z badań i dotyczą: 1/ problematyki nieśmiałości adolescentów; 2/ relacji konstruktów nieśmiałości i skromności. Trzeci z artykułów, także współautorski z prof. Włodzimierzem Strusem, promotorem rozprawy doktorskiej, opublikowany został w czasopiśmie *Studia Psychologica: Theoria et Praxis*, którego wydawcą jest Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Publikacja ta ma wymiar teoretyczny i stanowi próbę przedstawienia Dualnego Modelu Zahamowania Społecznego, integrującego wymiar nieśmiałości i skromności.

W żadnym z artykułów nie ma adnotacji dotyczącej wskaźnika udziału Autorki w prowadzonych badaniach oraz opracowaniu artykułów, co zapewne wynika z braku wymogów wydawniczych w tym zakresie. Niemniej takie oświadczenia znajdują się jako załączniki w pracy i wskazują we wszystkich trzech przypadkach na 90% udział Doktorantki, co potwierdzone

zostało także stosownymi podpisami współautorów, którzy uznali że: w przypadku artykułów 1 i 2 udział polegał na zgłoszeniu uwag i komentarzy do manuskryptu, zaś w przypadku artykułu 3, promotor pracy wskazał dodatkowo, iż jest współautorem koncepcji i projektu badania. Na podstawie tych załączników uznaję, iż materiał składający się na ocenianą pracę doktorską został opracowany samodzielnie.

Pod względem techniki i edycji tekst opracowany został zgodnie z wymaganiami stawianymi tego typu pracom. Sposób cytowania literatury, stanowiącej bazę dla teoretycznych ustaleń, nie budzi zastrzeżeń i jest zgodny z obowiązującymi standardami (co zresztą stanowi jeden z ważnych wymogów przyjęcia artykułu do druku). Na pozytywną ocenę zasługuje również estetyka dysertacji.

Doktorantka dobrze radzi sobie z wykorzystywaniem pojęć, posługuje się profesjonalnym językiem i we wszystkich opisach wykorzystuje klarowny schemat, polegający na przejściu od informacji dotyczących treści danego artykułu, poprzez bardzo krótki opis procedury prowadzonych badań, uzyskanych wyników, do opisu wniosków. Merytorycznie opisy artykułów wykonane są poprawnie. Natomiast sposób, w jaki zostały omówione zagadnienia wymaga niezwyklej uważności i dla mnie był trudny w odbiorze. Nie oddawał też w pełni wielu znaczących informacji, zawartych w artykułach i kluczowych dla zrozumienia omawianej przez Autorkę problematyki.

Pracę rozpoczynają streszczenia w języku polskim i angielskim. W tej części, w oparciu o przegląd literatury, Autorka wyjaśnia pojęcia zahamowania społecznego i nieśmiałości. Wskazany przez Panią magister Marię Kwiatkowską celem dysertacji jest analiza struktury oraz konsekwencji zahamowania społecznego ujmowanego w kategoriach złożonego i wewnątrznie zróżnicowanego konstruktów osobowościowego. Autorka wyjaśnia, iż w efekcie prowadzonych badań zrekonceptualizowała i zdefiniowała zahamowanie społeczne. W tekście streszczenia zamieszczona została informacja, iż *praca składa się z trzech kroków zrealizowanych w cyklu trzech artykułów, których przedmiotem była 1/ analiza relacji nieśmiałości z cechami osobowości na bazie modelu Wielkiej Piątki oraz wynikających z nieśmiałości konsekwencji, rzutujących na społeczne funkcjonowanie; 2/ analiza relacji nieśmiałości i skromności oraz podobieństw i różnic między tymi konstruktami w kontekście cech*

osobowości w oparciu o model Wielkiej Piątki oraz 3/ prezentacja autorskiego modelu teoretycznego, syntetyzującego efekty dotychczas prowadzonych badań nad zahamowaniem społecznym, nieśmiałością i skromnością (s. 5). Następnie Pani Magister streszcza artykuły stanowiące podstawę dysertacji. Na podstawie informacji zaprezentowanych w Streszczeniu można mieć przekonanie, że artykuły te są spójne, powiązane treściowo, zaś przeprowadzone przez Autorkę a opisane w artykułach 1 i 2 badania stanowiły podstawę dla opracowania Dualnego Modelu Zahamowania Społecznego. Pisze Ona bowiem, że *Krok trzeci niniejszej pracy miał charakter teoretyczny. Zintegrowano w nim wcześniej opisane wyniki biorąc pod uwagę dotychczasowe wyzwania i trudności towarzyszące konceptualizacji zahamowania społecznego* – s. 6). Streszczenie kończą słowa kluczowe.

Kolejnym punktem pracy po streszczeniach jest Wprowadzenie, w skład którego wchodzi opis artykułów, a zaczyna się ono informacją: *Prezentowana rozprawa doktorska stanowi cykl artykułów opublikowanych w recenzowanych czasopismach naukowych (...)*. Wyżej zostały przytoczone zarówno tytuły artykułów, jak i nazwy czasopism, w których zostały opublikowane. Zanim odniosę się do informacji zawartych w opisach, jak i treści samych artykułów, przedstawię pierwszą z uwag. W mojej ocenie artykuły 1 i 2 dotyczą różnych treściowo zagadnień a badania w nich opisane prowadzone były w oparciu o odmienne procedury, dotyczyły osób reprezentujących różne kategorie rozwojowe (grupy wiekowe reprezentujące okres adolescencji i wczesnej dorosłości). Artykuł 3 dotyczy zagadnień zahamowania społecznego, nieśmiałości i skromności, ale nie widzę nawiązania do efektów badań opisanych w artykułach 1 i 2. Są to trzy niezależne publikacje i trudno mi znaleźć potwierdzenie dla słów Autorki, dotyczących trzech kroków realizacji projektu rozprawy doktorskiej. Nie znajduję potwierdzenia informacji, że na pracę składa się cykl artykułów. Pani Magister Maria Kwiatkowska przekonuje, iż jej praca ma charakter empiryczno-teoretyczny. Nie ulega wątpliwości, że od strony formalnej artykuły składające się na dorobek naukowy spełniają standardy stawiane pracom badawczym. Dlatego też zostały opublikowane w renomowanych czasopismach.

Poniżej zamieszczam refleksje, dotyczące poszczególnych opisów artykułów oraz ich faktycznej treści.

Część pierwsza pt. **Analiza relacji nieśmiałości z cechami osobowości Wielkiej Piątki oraz jej konsekwencji w zakresie funkcjonowania społecznego** odnosi się do badań nad

nieśmiałością u adolescentów. Aspekty rozwojowe i kwestie dotyczące złożonej struktury osobowości wybrzmiewają w artykule 1, ale nie w części opisowej pracy. Informacje zawarte w artykule są bardziej czytelne i wielowątkowe, niż to, co zostało zaprezentowane w omówieniu tego artykułu w dysertacji przedłożonej do recenzji. W przypadku zarówno artykułu, jak i jego omówienia odczuwam niedosyt związany z opisem narzędzia wykorzystanego do statystycznej analizy powiązań (sieci) społecznych (R Development Core Team i – o ile będzie to możliwe – chciałabym od Doktorantki uzyskać bardziej szczegółowe informacje). Jeśli chodzi o analizy statystyczne, chciałabym dowiedzieć się, co dało wyodrębnienie klas. Z artykułu dowiedziałam się, że klasy A-F dotyczyły techników, klasy G-J reprezentowali uczniowie liceów. Ku czemu jednak zmierza (czemu ma służyć) tak szczegółowa charakterystyka, jaką Autorka / Autorzy zestawili w tabeli 4 artykułu?

Konkludując pierwszą część pracy stwierdzam, iż większość wątpliwości, jakie miałam czytając streszczenie artykułu 1 zawarte w pracy doktorskiej, została rozstrzygnięta na korzyść z chwilą zapoznania się z oryginalnym artykułem. Uważam, że zaprezentowanie wniosków w krótkich, ale szczegółowych punktach ułatwiłoby czytelnikowi (w tym mnie) mierzenie się z problematyką przedstawioną przez Doktorantkę. Oczekiwałam też – jako, że dysertacja bazuje na trzech niezależnych publikacjach – pod każdą jej częścią osobnego odniesienia do tzw. „ograniczeń”, analogicznie do informacji zawartych w poszczególnych artykułach.

Część druga rozprawy: **Analiza relacji nieśmiałości i skromności oraz ich podobieństw i różnic między nimi w kontekście cech osobowości Wielkiej Piątki** dotyczy, jak wynika ze streszczenia artykułu i zaprezentowanych w nim badań, wymiaru zahamowania społecznego, jakim jest skromność. Autorka koncentruje się na ustaleniu wzajemnej relacji między nieśmiałością i skromnością oraz na opisie tych konstruktów w ramach modelu Wielkiej Piątki. Pod względem struktury ta część również została prawidłowo opracowana. Informacje są logicznie uporządkowane. Są jednak przedstawione w dużym skrócie i dopiero dokładna analiza artykułu pozwala ustalić istotne dla dysertacji informacje. O ile ustalenia dotyczące nieśmiałości będącej przedmiotem rozważań i badań zaprezentowanych w pierwszym artykule dotyczą bardzo konkretnej grupy wiekowej, czyli 16 latków, to w badaniu zrelacjonowanym w artykule 2 wiek osób badanych zawierał się w przedziale 18-35 lat. Rozwojowo jest to zatem zupełnie inna grupa,

zarówno pod względem cech osobowości, emocjonalnego funkcjonowania, jak i sprawności poznawczych, co wiąże się ze zmianami w sposobie rozumienia, przetwarzania informacji/ problemów społecznych i tym samym również radzenia sobie z nimi (informacje na ten temat odnaleźć można zarówno w publikacjach np. Basseches 1989, G. Labouvie-Vief 1990, J. D. Sinnott 1991, jak i w podręczniku Psychologia rozwoju człowieka pod redakcją J. Trempały 2011).

Doceniam wartość naukową obu artykułów. Ale zaprezentowane w nich badania należy potraktować jako niezwiązane ze sobą. Oprócz zupełnie różnej kategorii wiekowej badanych osób, co dałoby się wyjaśnić i uzasadnić właśnie chociażby chęcią ustalenia różnic między osobami reprezentującymi adolescencję i wczesną dorosłość, odmienny był również cel oraz (przede wszystkim) procedura prowadzonych badań. Mianownikiem obu procedur była skala do badania nieśmiałości RCBS, ale już badanie cech osobowości przeprowadzono stosując narzędzia całkowicie inne niż w badaniu opisanym w artykule 1 (w tym w badaniu młodzieży wykorzystano 15 itemowy BFI, w badaniu młodych dorosłych BFI-2 – wersję 60 itemową). Badania opisane w artykule 1 zrealizowane zostały w wersji papier-ołówek, w bezpośrednim kontakcie z osobami badanymi. W drugim badaniu zaś wykorzystano platformę facebooka. W przypadku artykułu 2 mam też wątpliwość odnoszącą się do zastosowania parametrycznej statystyki t przy niespełnieniu założenia równoliczności grup porównywanych ze względu na czynnik płci. Odnosząc się do treści artykułu należy podkreślić, iż porusza istotne aspekty obszarów wspólnych i rozbieżnych dla konstruktów *nieśmiałość* i *skromność*. Wartość artykułu została doceniona przez recenzentów uznanego czasopisma, jakim jest *Personality and Individual Differences*.

Trzecią część dysertacji Autorka zatytułowała **Prezentacja modelu teoretycznego, syntetyzującego dotychczasowe badania nad zahamowaniem społecznym, nieśmiałością i skromnością oraz osadzenie go i uzasadnienie w szerszym kontekście psychologii osobowości**. Z informacji podanych w streszczeniu artykułu 3, na bazie którego ta część rozprawy została przygotowana dowiaduję się, iż zaprezentowany zostanie Dualny Model Zahamowania Społecznego. Podstawę tego modelu tworzyć zaś mają zintegrowane wyniki wcześniej opisanych badań (s. 18: ... Integrując wcześniej opisane wyniki ...). Rozumiem, że

chodzi o wyniki opisane w artykułach 1 i 2. Za bardzo dobrze opracowane uważam definicje zahamowania społecznego, nieśmiałości i skromności, zaproponowane przez Autorkę. Na podstawie streszczenia nie można ustalić, w jaki sposób do konstrukcji zaproponowanego modelu przydały się wyniki badań opisane w artykułach 1 i 2. Zatem sięgnęłam do źródła, czyli artykułu 3. Zaczyna się on niezwykle intrygującym, ale dyskusyjnym stwierdzeniem, które - w skrócie - wskazuje na istnienie dwóch kategorii osób: pierwszą stanowią te, które inicjują kontakty i wchodzi aktywnie w społeczne interakcje. Drugą – osoby wycofane, mające problem z nawiązywaniem interakcji. Nie wykonałam stosownej w tym zakresie metaanalizy opartej na przeglądzie artykułów, ale intuicja podpowiada mi, że z obszaru społecznego nie można wykluczać osób, które mają zwyczaj same decydować o randze społecznych interakcji, i co za tym idzie, wybierać i selekcjonować je w sposób świadomy, przemyślany i zgodny z własnymi preferencjami. Ich wybory, dotyczące inicjowania i podtrzymywania interakcji nie wynikają z możliwych do osiągnięcia korzyści (związanych z tymi interakcjami), ale ze sposobu wartościowania świata w ogóle. Przechodząc do meritum, wskazanym przez Autorkę/Autorów celem artykułu było przedstawienie nowych ram teoretycznych dla zjawiska zahamowania społecznego. Autorzy analizują kolejno zagadnienia zahamowania społecznego (punkt 1), nieśmiałości (punkt 2 z podpunktami 2.1 i 2.2), skromności (punkt 3) oraz nieśmiałości i skromności jako siostrzanych konstruktów (punkt 4, z podpunktami 4.1 i 4.2). Analizy w tych punktach oparte są na przeglądzie bogatej literatury, w podejściu linearnym, dychotomicznym, w którym determinanty genetyczne, wrodzone dyspozycje, przeciwstawiane są czynnikom i wpływom środowiskowym. Analizy bazujące na spójniku rozłącznym „lub” są coraz częściej kwestionowane na rzecz preferencji spójników łącznych „i”. Znajduje to odzwierciedlenie w punkcie 5 (z podpunktami), stanowiącym autorską propozycję nowego ujęcia teoretycznego społecznego zahamowania. Dalszą część artykułu przeczytałam z dużym zainteresowaniem. Doceniam wielowymiarowe analizy wykonane w p. 5.2 prowadzące do konceptualizacji zahamowania społecznego i prezentacji jego struktury w modelu dualnym (p. 5.3). Metaanalizy, zaprezentowane w p. 6 umożliwiły Autorce/Autorom dokładne precyzowanie definicji i uwzględnienie relacji między elementarnymi składnikami złożonego i wielowymiarowego konstruktów, jakim jest zahamowanie społeczne. Generalnie punkty 5 i 6 (wraz z podpunktami) świadczą o ogromie włożonej w tę publikację pracy i w moim przeświadczeniu materiały zgromadzone na potrzeby tego artykułu śmiało mogłyby wypełnić dobrą rozprawę doktorską.

Wnioski końcowe:

Dorobek naukowy Pani Magister Marii Kwiatkowskiej składający się na jej rozprawę doktorską obejmuje trzy niezależne treściowo artykuły. Dwa mają charakter doniesienia z badań i opublikowane zostały w czasopismach z wysokim IF. Trzeci artykuł oparty na przeglądzie literatury, dotyczącej zahamowania społecznego, nieśmiałości i skromności, zawiera propozycję Dualnego Modelu Zahamowania Społecznego. Chociaż do każdego z artykułów załączonych jako części dysertacji miałam pytania bądź uwagi, to nie kwestionuję ich wartości, doceniam też to, w jakich czasopismach zostały opublikowane. Rozprawa doktorska przedłożona do oceny zawiera, oprócz załączonych publikacji, rodzaj przewodnika po nich. Gdy zapoznawałam się z treścią pracy magister Marii Kwiatkowskiej, przeświadczona byłam, że artykuły będą ze sobą powiązane. Miałam wrażenie, że Autorka rozpoczynając od badań nad nieśmiałością uzupełnia je kolejno o badania nad skromnością, a to prowadzi w końcu do ustalenia teoretycznego modelu u którego źródeł tkwią wcześniej opisane badania. Po dokładnym zapoznaniu się z treścią artykułów stwierdzić muszę, że każdy z nich jest niezależną pracą.

Dorobek naukowy Pani magister oceniam pozytywnie. Złożona do recenzji rozprawa doktorska z jednej strony pokazuje dobre umiejętności prowadzenia interesujących, oryginalnych i wartościowych poznawczo badań. Z drugiej strony nie do końca jestem przeświadczona o ugruntowanym zaplanowaniu badań prowadzonych na potrzeby doktoratu. Mam też wątpliwości co do spójności przedłożonego do oceny materiału. Pod względem ogólnego obszaru jakiego dotyczą ta spójność jest zachowana. Pod względem szczegółowo realizowanych badań i analiz teoretycznych, takie powiązania między poszczególnymi częściami są słabo zaznaczone.

Reasumując stwierdzam, że mimo uwag, które przedstawiłam, przedłożona mi do recenzji dysertacja mgr Marii Kwiatkowskiej pt. **Zahamowanie społeczne: Struktura i konsekwencje** – napisana pod kierunkiem profesora Włodzimierza Strusa – spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku o tytule i stopniach naukowych (Dz. U. poz. 1668), tj.:

- 1/ Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie psychologia oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.
- 2/ Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

3/ Rozprawę doktorską może stanowić zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych.

W oparciu o te przesłanki wnioskuję o dopuszczenie mgr Marii Kwiatkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Katarzyna Markiewicz, prof. WSEI